

26,2% преподавателей вуза часто совмещают отдых с работой на даче, а 19,8% – отдают предпочтение путешествиям.

Исследование подтвердило наличие противоречия между интересами в виде «желаемого досуга» и «реализуемым досугом», выражающим реальную активность в сфере свободного времени преподавателей. При этом ярко проявляется индивидуализация и дифференциация их сознания, рационализм и прагматизм ценностных ориентаций. Досуговая среда предоставляет личности большие возможности для разнообразных форм ее активности, но при этом создает проблемную ситуацию, связанную с эффективным использованием личностного потенциала.

Дальнейшее исследование причин и механизмов формирования предпочтений досуговой активности, направленной на самовыражение и самообразование преподавателей, поиск оптимальных способов организации учебно-воспитательного процесса как фактора культуры досуга позволит выйти на новый уровень осмысления места и роли досуга в образовательном пространстве вуза.

Список литературы: 1. Акимова Л.А. Социология досуга. – М., 2003. 2. Ариарский М.А. Прикладная культурология. – СПб., 2001. 3. Дробинская Е.И., Соколов Э.В. Свободное время и развитие личности. – Л., 1983. 4. Жарков А.Д. Технология культурно-досуговой деятельности. – М., 2002. 5. Максютин Н.Ф. Культурно-досуговая деятельность: конспект лекций, опорные занятия и определения. – Казань, 1995. 6. Стрельцов Ю.А. Культурология досуга: учеб. пособие. – М., 2002.

*Пономарьов О.С.
м. Харків, Україна*

ФІЛОСОФІЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Сьогодні проблеми педагогіки вищої школи привертають пильну увагу як дослідників, так і викладачів-практиків. Їх інтерес значною мірою зумовлений загальною визнаною кризою світової системи освіти взагалі й особливо вищої освіти. Сутність цієї кризи полягає у тому, що традиційні цілі, зміст і характер традиційної підготовки фахівців вже не відповідає реаліям часу, які не просто відрізняються від ще начебто недавнього минулого, а й постійно та динамічно змінюються. З позицій нашого дослідження особливий інтерес викликає зміна системи життєвих цілей і цінностей, моральних принципів, естетичних смаків та ідеалів, а також їх істотна і часто досить глибока диференціація за віковими та соціальними стратами, що помітно збільшує психологічну дистанцію між викладачем і студентом, ускладнює взаєморозуміння між ними. Ця ситуація вимагає свого глибокого аналізу з позицій сучасної філософії освіти.

Необхідно враховувати й такі іманентні людям старшого віку риси, якими є прагнення до повчань, впевненість у справедливості саме їхніх переконань і думок, неприпустимість самої можливості визнати раціональність цінностей, поглядів, думок, праг-

нень та інтересів молоді, її ідеалів. Цікаво, що тенденція така практично супроводжує всю історію людства, а її хибність підтверджує науково-технічний і соціальний прогрес. Однак, на наше глибоке переконання, не слід вважати таку ситуацію і абсолютно безплідною. В дійсності здоровий скепсис і критичне ставлення представників старших поколінь певною мірою виступає своєрідним механізмом стримування й перевірки нових ідей, сприяє їх доведенню до необхідних кондицій та відкиданню явно шкідливих чи недостатньо визрілих пропозицій.

Все це виступає свідченням необхідності більш толерантних відносин між поколіннями, особливо в системі освіти. Не випадково відома дослідниця сучасних проблем педагогіки С.О. Сисоєва так детально аналізує характерні особливості розвитку освіти і особистості у складних умовах глобалізації та постіндустріального етапу розвитку цивілізації. Вона підкреслює, що Сисоєва, «постіндустріальна культура підкреслює унікальність людини. Інтелект і творчий потенціал людини стають основною продуктивною силою суспільства, що означає посилення ролі людського фактора, *особливо таких якостей людини, як її самобутність і самоцінність*. Саморозвиток і самореалізація в культурі стають важливою суспільною цінністю, а *формування здатностей до творчості, самоудосконалення і навчання впродовж життя – завданням педагогіки*» [1, с. 57–58].

Необхідність пошуку не просто «спільної мови» викладача і студентів, а їх взаєморозуміння і взаємоповаги, без чого неможливе належне здійснення навчально-виховного процесу, вимагає від кожного з нас активної педагогічної творчості і високої загальної та професійно-педагогічної культури. На це також дослідниця прагне привернути увагу освітян [2]. Хотілося б додати, що у сфері освіти творчість педагога, його невпинний пошук найбільш прийнятних шляхів і методів роботи з кожною конкретною аудиторією, з кожним конкретним студентом, дійсно реалізуючи часто лише декларований індивідуальний підхід.

Сьогодні процеси демократизації суспільного життя, плюралізм думок, ідеологій, світоглядних позицій і релігійних вірувань ускладнюються і збагачуються ще й впливом глобалізації й інтенсивної міжкультурної взаємодії. Вони поступово розмивають традиційні моноетнічні межі функціонування соціуму і вимагають формування нового характеру ставлення як індивідів, так і різних соціальних та національно-культурних груп один до одного. За цих умов толерантність має стати одним з провідних принципів педагогіки.

Не випадково О.Ю. Клепцова так детально аналізує проблеми психології і педагогіки толерантності. Вона здійснює теоретичний аналіз висвітлення цього феномену у філософській та психологічній літературі, особливу увагу приділяючи його ціннісним аспектам. Звертаючись до типології гуманістичних цінностей В.О. Кувакіна та П. Куртца, дослідниця показує місце толерантності в системі моральних цінностей гуманізму [3]. У свою чергу, А.О. Погодіна розглядає толерантність як специфічну інструментальну цінність особистості та своєрідний орієнтир сучасної освітньої політики.

Основним інструментом формування і розвитку толерантності постає діалог. Він має використовуватися на всіх рівнях людського спілкування – від міжособистісних відносин до міжконфесійних і міжнародних переговорів. При цьому діалог не є простою згодою з позиціями партнера та відходом від своїх позицій та інтересів, він має допомагати пошуку того спільного, що, власне, і привело партнерів до переговорів. Особ-

ливого значення діалог набуває в системі освіти, передовсім у педагогіці вищої школи. Він має стати ефективним засобом спілкування, що активно сприяє успішному досягненню всіх цілей освіти. Мається на увазі не тільки формування високої професійної компетенції фахівця, а й його виховання, особистісний розвиток і соціалізація.

Цілком справедливо А.І. Кузьмінський та В.Л. Омеляненко вказують, що «спілкування виконує не лише пізнавальну роль, а є своєрідним практичним людинознавством, оскільки за допомогою спілкування особистість пізнає не тільки іншу людину, а й саму себе» [4, с. 321]. Цілком погоджуючись з цією тезою, вважаємо, що таке пізнання є складним поліциклічним процесом, воно відображає не тільки і не стільки гносеологічні аспекти спілкування, скільки його онтологічний статус та аксіологічні моменти. І саме ця його філософська багатofункціональність розширює можливості спілкування та активно сприяє формуванню і розвитку толерантності.

Більш того, через об'єктивне існування суперечностей між суспільством і людиною, між індивідуальними і суспільними цілями й інтересами виникає потреба у створенні ефективних механізмів їх узгодження. Самі ж ці механізми також сприяють більш адекватному сприйняттю багатоманітності суспільства не як якоїсь абстрактної даності, а як специфічної сукупності індивідів, якій притаманні синергетичні властивості. Вони зумовлюють його принципово нові якості, не властиві ні жодному члену суспільства, ні жодній соціальній групі. Це зумовлює необхідність толерантних відносин вже між індивідом і соціумом.

Оскільки мета вищої школи полягає не просто у формуванні професійної компетентності майбутнього фахівця, а в його підготовці до успішного життя й діяльності в умовах конкретного суспільства, важливим і вкрай відповідальним завданням педагогіки стає і прищеплення йому толерантності. Однак і цим не обмежуються сфери людського буття, пов'язані з потребами у толерантності. Її формування і розвиток необхідні не тільки для відносин належного спілкування і співпраці між особистостями та соціальними групами. Людина як невід'ємна частина природи просто зобов'язана дотримуватися толерантного ставлення до середовища свого мешкання, тим більш, що саме воно в решті решт забезпечує можливість нормальної життєдіяльності людини і соціуму.

Але результатом господарської діяльності людини стало не тільки істотне забруднення навколишнього природного середовища й вичерпання багатьох видів його ресурсів, а й створення своєрідної «другої природи», техносфери, масштаби впливу якої на людину і природу зумовили те, що вона вже вийшла з-під контролю свого творця і функціонує за власними закономірностями. У зв'язку з цим один з провідних сучасних німецьких філософів В. Гьосле цілком справедливо зазначає, що «технічна діяльність людини тісно пов'язана з теоретичною та інтерсуб'єктивною. Прагнення людини планомірно вторгтися в природу є, в решті решт, тільки зворотним боком її чистого та неупередженого пізнання – обидві позиції передбачають чіткий поділ на суб'єкта та об'єкта, який відрізняє людину від тварини» [5, с. 104].

Хоча сама техносфера стала в дійсності одним з проявів інтолерантного ставлення людини до природи (і, як не парадоксально, в цьому теж проявилася відмінність *Homo sapiens* від тварини!), сьогодні як ніколи раніше гостро постає проблема забезпечення гармонізації відносин в системі «людина – суспільство – природа – техносфера». Усві-

домлення потреби покласти в їх основу принцип толерантності зумовлене розумінням того положення, що це стає чи не єдиною можливістю збереження виживання людської цивілізації на нашій планеті. Ось чому філософія толерантності повинна стати невід'ємною частиною філософії освіти, а її прищеплення учням і студентам, а через них і всьому населенню взагалі стає одним з найважливіших завдань педагогіки, професійної діяльності шкільних вчителів і викладачів вищих навчальних закладів.

Філософська традиція розглядати досліджувані феномени у їх цілісній єдності та в системному взаємозв'язку і взаємодії із зовнішнім відносно них середовищем зумовлює потребу в постановці проблеми толерантності стосовно можливості її реалізації в педагогічних технологіях. Відразу зазначимо, що для успішного її розв'язання необхідно виходити з принципу системної цілісності навчально-виховного процесу, оскільки досить складний і суперечливий процес формування і розвитку толерантності має відбуватися у всіх його складових: у навчанні, вихованні, особистісному розвитку й соціалізації студента. Особливо відповідальна місія у цьому питанні має бути покладена на викладання циклу соціально-гуманітарних дисциплін. Однак це зовсім не означає припущення чи когось ігнорування виховної ролі викладачів інших дисциплін, особливо тих, що утворюють цикл фахових дисциплін.

Саме вони звичайно відіграють найбільш впливову роль у вихованні та особистісному розвитку студентів, вони є найменш віддаленими від студентів. Це пов'язано з тим, що, по-перше, до вивчення фахових дисциплін студенти приходять переважно вже на старших курсах, коли вони стають дорослішими, у них вже певною мірою сформувалася система життєвих цілей і цінностей, певні світоглядні позиції, морально-етичні принципи і переконання. По-друге, саме викладачі, які, власне, й перетворюють студента на професіонала, як правило, звичайно користуються у них найбільшим авторитетом і повагою, особливо коли ці викладачі самі є справжніми професіоналами у відповідних сферах.

Підкреслюючи роль викладача у формуванні та розвитку толерантності у студентів, зазначимо, що він як педагог і особистість сам повинен бути не просто толерантним, а являти взірць толерантності й мудрості. Попри образи, різні непорозуміння, навіть можливі гострі конфлікти педагог має залишатися спокійним, не виявляти своєї неприязні до будь-якого студента і вміти зажди розрядити складну ситуацію. Для цього неодмінними рисами його характеру повинні бути доброзичливість, розвинене почуття гумору, швидка реакція на різні нестандартні випадки, імпровізація і дотепність. Ці риси частково входять до загальної структури педагогічної майстерності й професійно-педагогічної культури викладача, однак їх постійно треба розвивати.

Сьогодні вкрай необхідно розвивати творчий підхід до своєї професійної діяльності, обов'язково враховуючи реалії суспільно-політичного, соціально-економічного і духовно-культурного життя. Адже вони змінюють ставлення до багатьох традиційних положень. Скажімо, студент запізнився на кілька хвилин на вашу лекцію. Що з ним робити? Традиційно більшість викладачів, прагнучи підтримувати трудову й навчальну дисципліну, залишали його за дверима до перерви. Я ж впевнений, що недоречно лишати його можливості працювати з групою, освоювати матеріал, що викладається. А якими можуть бути користь і наслідки для самого викладача і для студента після того,

як він простоїть під дверима до перерви? Студент втратить можливість прослухати матеріал і, цілком імовірно, сам його вже ніколи не вивчить. Крім того, він затаїть образу на викладача. Останній же навіть не помітить цього, впевнений у тому, що він діяв цілком правильно. З формальної точки зору, можливо й правильно, але з позицій толерантності, яку він повинен формувати у студента, він завдав істотної шкоди своїй виховній діяльності, а може і взагалі звів її нанівець.

А що, коли цей студент є іноземцем чи взагалі представником іншої культури, в якій вільне відвідування занять вважається нормою? Як же він зрозуміє вчинок викладача? Скоріш за все, як прояв свідомої дискримінації за національною, расовою чи релігійною ознакою. Віце сприйме як упереджене ставлення до себе не як особистості, а як до представника відповідної етнічної, національної чи культурної спільноти. Є. Бистрицький не випадково розглядає проблему конфлікту культур як одну з серйозних проблем сучасності. Вчений проводить її аналіз саме в контекстів філософії толерантності [6]. Система ж освіти, перш за все вища школа, виступає таким суспільним інститутом, саме призначення якого полягає у збереженні, примноженні й передачі від одного покоління до іншого надбань матеріальної і духовної культури. Один же з важливих проявів духовності індивіда якраз і полягає у його толерантному ставленні до інших людей, до суспільства в цілому й до зовнішнього середовища взагалі у самому широкому розумінні цього терміну.

Зазначимо в той же час, що толерантність не має нічого спільного з конформізмом, з пасивним ставленням до порушення моральних і правових норм й до нехтування загальнолюдськими цінностями. Навпаки, завдяки своїй загальній спрямованості на людяність і доброзичливість міжособистісних та інших відносин, толерантність має активно боротися зі всіма антигуманними явищами, зі всіма проявами ненависті й ворожості до тих людей, які не так виглядають, не так говорять, не тому Богові моляться. Ця боротьба сьогодні вкрай потрібна й нашому суспільству, в якому, на жаль, ще існують глибокі розколи по кількох площинах – політичній, географічній, мовній, релігійній та інших, які штучно підтримуються політиканами, оскільки за умов їх існування легше вводити людей в оману й досягати своїх цілей.

Ось чому система освіти повинна посилити роль розвитку толерантності у студентів, яка б сприяла консолідації народу України та його перетворенню в єдину політичну націю в якій існує плюралізм не тільки думок і поглядів, а й мов, культур, релігій тощо, який відображає барвистість і духовне багатство нашої прекрасної країни та її доброзичливого працелюбного народу.

Список літератури: 1. Сисоєва С.О. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу: Монографія. – Хмельницький: ХГПА, 2008. – 324 с. 2. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість у науковому просторі педагогіки // Філософія педагогічної майстерності: Зб. наук. пр. / Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України, Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – С. 51–80. 3. Клепцова Е.Ю. Психология и педагогика толерантности. – М.: Академический проект, 2004. – 176 с. 4. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: підручник. – К.: Знання, 2007. – 447 с. 5. Гьосле В. Практична філософія в сучасному світі / Пер. з нім. –

К.: Лібра, 2003. – 248 с. 6. Бистрицький Є. Конфлікт культур і філософія толерантності // Ідея культури: виклики сучасної цивілізації. – К., 2003. – С. 77–96.

*Решетняк С.Б.
м. Харків, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТА

У Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті наголошується на забезпеченні державою підготовки кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійної успішності. Сучасний ринок праці очікує на випускників, які спроможні до високопродуктивної творчої праці та прийняття самостійних рішень, володіють варіативним мисленням, розвинутим прагненням до творення, орієнтовані на високій рівень самореалізації. І це природно. Життя доводить, що в перехідних суспільствах, в умовах постійних інституціональних змін, найкраще орієнтується, приймає рішення, працює людина творча, гнучка, креативна, здатна до генерування і використання нового (нових ідей і задумів, нових підходів, нових рішень). Вченими доказано, що творча діяльність допомагає особистості більш успішно адаптуватися до складних сучасних реалій, сприяє ефективному життєвому становленню.

Існують різноманітні визначення творчості, творчої діяльності. Ми погоджуємося з визначенням творчої діяльності Л.С. Виготським. Він підкреслює, що творчою діяльністю є будь-яка діяльність, яка створює щось нове, все одно, чи буде це створена творчою діяльністю певна річ зовнішнього світу, або відомий витвір розуму, або почуття, яке живе і виявляється тільки в самій людині [1, с. 3]. Складовими елементами творчої діяльності людини можна признати фантазію, уяву, інтелект, а її визначальними критеріями – вільний вибір форми діяльності, пошукову ініціативність, прагнення до успіху та позитивного результату [2, с. 196–197]. Досліджувана нами тема розглядається в аспекті формування нового творчого типу особистості студента, збагачення його творчими вміннями, підготовки до ефективної реалізації майбутньої соціально-професійної ролі.

В працях В.О. Магіна, С.Д. Смірнова, Н.Ю. Шумакової та інших дослідників аналізуються проблеми творчого розвитку студентів, підкреслюється необхідність перетворення студента з об'єкту педагогічної дії в суб'єкт активної творчої діяльності.

В освітньому просторі ВНЗ підготовка ініціативних і творчо мислячих спеціалістів має здійснюватися на основі реальної єдності навчального процесу та науково-дослідної роботи. Відповідно, творча діяльність студентів проявляється, перш за все, в підготовці та участі в навчальному процесі, а також виконанні науково-дослідної діяльності. Розвитку творчого потенціалу студента сприяють усі засоби удосконалення навчального процесу: оновлення змісту навчальних курсів, удосконалення методів навчання, впровадження нових форм самостійної роботи.

Джерела розвитку творчої активності особистості, що характеризується конструктивно-творчим типом діяльності, лежать у вузівському педагогічному процесі, у якому